

הסוגיה

תענית ג, א

תנא: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר. מאי טעמא?
אמר רבי חנינא: לפי שאין נעצרין...
אמר רבי חנינא: הלכך:
בימות החמה, אמר משיב הרוח - אין מחזירין אותו, אמר מוריד הגשם - מחזירין אותו.
בימות הגשמים, לא אמר משיב הרוח - אין מחזירין אותו, לא אמר מוריד הגשם - מחזירין אותו.
ולא עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל - אין מחזירין אותו.
תנא: בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר.
מאי טעמא - משום דלא מיעצרי.

פירוש הברייתא

חדושי הריטב"א תענית ג, א

גמ' תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר.
עיקר הפירוש
לא חייבו חכמים להזכיר טל ורוחות בשום זמן, ואפילו בזמן שרגילין להזכיר כגון טל בימות החמה ורוחות בימות הגשמים,
ואם בא להזכיר אפי' בזמן שאין רגילין בו, כגון טל בימות הגשמים ורוחות בימות החמה מזכיר, והכי מוכח מדר' חנינא דבסמוך (לקמן ב'),
והא ודאי לפי שאין בהזכרת הטל חיוב אף בימות החמה לא הוזכר במשנתנו בשום מקום, ו(כ)דברי רבי יהודה שלפנינו מוכיח כן, [ש]שנינו וביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר כלומר הראשון מזכיר גשם והאחרון אינו מזכיר גשם, ולא קתני שיזכיר טל, ואילו היה לו בחיוב היה לו לשנות כמו ששנה ברישא האחרון מזכיר טל הראשון אינו מזכיר, אלא ודאי שאין חיוב בדבר אלא שלא יזכיר גשם, ואם רצה להזכיר טל מזכיר הכל ברשותו, וכן לענין השאלה לא שנינו בו שום חיוב, וכשאמרו כן לא חייבו חכמים להזכיר הוא הדין בשאלה, ומשום דאיירי במתני' בהזכרה וגם אי אפשר לשאלה בלא רצוי הזכרה נקט הזכרה, וכיון דליכא הזכרה פשיטא דליכא חיוב שאלה.

ר"ן (על הרי"ף) תענית א, א

גמ' תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר.
פירשו בו דתרתיה קאמר לא חייבו חכמים להזכירם בזמנם טל בימות החמה ורוח בימות הגשמים ואף אם בא להזכירם שלא בזמנם מזכיר ואין בכך כלום שכיון שאין נעצרים אין הזכרתם מעלה ולא מוריד בשום זמן ולא משמע לי הכי דא"כ על מה נהגו עכשיו להזכיר רוח בימות הגשמים ולשאול טל בין בימות החמה בין בימות הגשמים מאחר שאין סמך להזכרתן כלל ולא משמע משום דאמרי' לא חייבו הוא דנהגין בהו לפיכך נראה לי דהכי קאמר טל ורוחות כיון שאין נעצרין לגמרי אף על פי שפוחתין ומוסיפין ואיכא נמי טל ברכה דמעצר כדאיתא בגמרא לא חייבו חכמים להזכיר דאין החיוב אלא במה שהוא נעצר לגמרי ואעפ"כ אם בא להזכיר כדי שיתוספו בזמן הראוי להם מזכיר וזכור לטוב

למה לא חייב להזכיר מה שלא נעצר?

רמב"ם תפילה וברכת כהנים י'ח'

(ח) מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל, חוזר לראש. ואם הזכיר הטל, אינו חוזר. ואם טעה בימות החמה ואמר מוריד הגשם, חוזר לראש. ואם לא הזכיר טל, אין מחזירין אותו, **שאינן הטל נעצר, ואינו צריך בקשה:**

ריטב"א

ואמרינן מ"ט אמר ר' חנינא לפי שאין נעצרים. ושאלתינו על רוח מצויה, ועליה השיבו שאינה נעצרת, דאילו רוח שאינה מצויה נעצרת היא ושמה מוכיח עליה, וטל ג"כ אינו נעצר, ומאי דכתיב באלוהו חי ד' אם יהיה טל היינו טל של ברכה שהוא נעצר, וטעמא דידן היינו לטל בעלמא, ואכולה מילתא יהבינן טעמא **דכיון שאינן נעצרים ואינן בגבורה** אין ראוי לתקן בהן חיוב הזכרה, ומינה נמי שאם מזכירו אף בזמן שאין רגילין בו דלית לן בה דהא זמן הוא בכל שעה.

למה אנחנו אומרים משיב הרוח? מה בין רוח לטל?

רש"י תענית ג, א

לפי שאינן נעצרים - שאלמלא הן אין העולם מתקיים, והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם - לאו משום חיוב, אלא חוק גשם הוא מזכיר, דטל [הגר"א מוחק - דטל] ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה, כדבסמוך: זיקא דבתר מיטרא כמיטרא.

ריטב"א

ואיכא למידק כיון דאיכא טל ברכה שהוא נעצר למה לא חייבו בו שהרי צריך הוא לעולם צורך גדול, ועוד למה לא חייבו ברוחות מפני רוח שאינה מצויה שהיא נעצרת, בשלמא משום רוח שאינה מצויה דחזיא לבי דרי אינו בדין לקבוע בו חובה כיון דאפשר בר מינה בנפוותא כדאיתא בגמ', אבל עדיין יש בה שתי תועלות גדולות שאי אפשר להם בידי אדם, האחת להביא הגשמים וכדאמרינן במכילתין (כ"ד א') אמר משיב הרוח נשב זיקא אמר מוריד הגשם אתא מיטרא, גם הדבר ידוע לעין ומבורר מצד הטבע, והשניה ידועה גם כן מצד הטבע שהיא מועילה לגדל הדשאים והצמחים, ... וא"כ למה לא חייבו להזכיר ולשאול ברוחות בימות הגשמים שהם צריכין להביא גשמים (ואם) [וגם] לגדל הצמחים והזרעים.

וי"ל שלא רצו לחייב הזכרה אלא בדבר ההכרחי שאי אפשר זולתו, אבל הרוחות האלו כל היכא דאיכא גשמים כראוי אין צריך להם, **ואין לנו לחייב אלא בגשם שהוא עיקר הדבר** בין שיבא ע"י רוחות או זולתם, ואם ירדו גשמים כראוי אין אנו צריכין לרוחות לגדל דשאים וצמחים, **ולא שאלו בגמ' אלא על טל ורוח מצויה** שהם צריכים לעולם צורך גדול ואין קיום לעולם זולתם והיה בראוי להזכירו, ועל זה השיב שבע"פ כן כיון שאינם נעצרים לא חייבו בו הזכרה **שאינם באים בגבורה**, אבל על הרוחות שאינם מצויות שאפשר זולתם לא עלה על לב דעת לשאול עליו למה לא יהא חייב להזכירו, ולענין טל של ברכה שהוא נעצר כיון שאין שינוי בגופו, דטל של ברכה ושאינו טל של ברכה מין אחד הוא אלא שברכת ד' תבלין להשביחו, **ואין הגבורה ניכרת** כדאיתא בגמ', וגופו של טל אינו נעצר לא חייבו להזכירו, זו היא שורת הדין.

אבל העולם נהגו לפי מה שצריך כי לפי שרוח שאינה מצויה מועילה בימות הגשמים לב' ענינים שאמרנו **אומרים משיב הרוח בימות הגשמים, אבל לא בימות החמה מכיון דלא חזיא אלא לבי דרי דאפשר זולתה ע"י אדם, ולענין הטל נהגו בו בימות החמה שצריך יותר לעולם, וכיון שאין בו הזכרת גשם לא רצו שתהא ברכה זו פגומה לגמרי מהזכרה וקבעו בו הזכרת טל, ובשאלת הטל נהגו העולם ובלבד בטל של ברכה שהוא נעצר שאומרים בימות החמה ותן טל לברכה ובימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה, אף על פי כן אם לא הזכיר ולא שאל אין בכך כלום, וכבר כתבתי במסכת ברכות שברכת השנים שוה היא בימות החמה ובימות הגשמים ולא חלק בה התלמוד לעולם אלא אימתי יזכיר בה שאלה כדאמרינן ושאלה בברכת השנים,**

דאלמא בר מהאי שאלה דגשם איתא לברכת השנים בדוכתה לזמן שאין שאלה, וכן בדין שהרי בימות החמה צריכין אנו להתפלל על ברכת הארץ ופירותיה כמו בימות הגשמים או יותר, אבל בארצות הללו נהגו להחליף הברכה בין ימות החמה לימות הגשמים ואין לנו סמך למנהגם.

ר"ן (על הרי"ף) תענית א, א

וצריך לתת טעם למנהגו שהרי בטל וברוחות ובעבים שנינו בשוה לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר ואנו משנין כל אחד מחברו שאנו מזכירין הרוח בימות הגשמים בלבד ולא שואלים אותו כלל ושואלין את הטל בין בימות החמה בין בימות הגשמים ואין מזכירין אותו בימות הגשמים ועבים אין שואלין ולא מזכירין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים

ונ"ל דהיינו טעמא משום דאע"ג דאמרי' בטל וברוחות אם בא להזכיר מזכיר אין דינן שוה שהטל מתבקש בין בימות החמה בין בימות הגשמים כדאמרינן בגמרא [דף ד א] שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר (הושע יד) אהיה כטל לישראל ורוח אינו כן שאינו מתבקש אלא בימות הגשמים כדי לנגב לחות הארץ שהוא מרובה אבל בימות החמה לא וראה לדבר מדאמרי' בסמוך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אלמא אינו מתבקש בימות החמה דאם איתא דמתבקש פשיטא דאין מחזירין אותו דאדרבה כשהזכירו זכור לטוב ולפיכך נהגו לומר טל בתפלה בין בימות החמה בין בימות הגשמים ולא נהגו לומר רוח אלא בהזכרה בימות הגשמים

וזה שנהגו בימות הגשמים לומר טל בשאלה ולא בהזכרה ורוח בהזכרה ולא בשאלה כדי לעשות היכר ולידע שמצות הזמן במטר לא בטל ורוח ואלו הוזכרו שניהם בהזכרה ובשאלה לא היה נודע איזה מהן עיקר ולפיכך טל ורוחות שאין הזכרתן חייב לא הנהיגו להזכיר אלא בימות הגשמים או בהזכרה או בשאלה ולא בשתייהן ומן הטעם שכתבתי ולפי שהטל מתבקש לעולם משא"כ ברוח יחדו מקומו בשאלה שהוא מקום יותר עיקרי ורוח שאינו מתבקש כ"כ הנהיגו לאמרו בהזכרה ומה שלא הנהיגו להזכיר בעבים כלל אפשר שהוא מפני שאין תועלתן ניכר לבריות ואם יאמרו מעלה עננים ומוריד הגשם יראה להם שהוא לשון יתר ושלא לצורך ואפשר ג"כ דתנא דברייתא קמייתא לא מודה לבתרייתא בעבים שאם בא להזכיר מזכיר דאפשר דס"ל בהו דאינו מזכיר כלל מפני שאין ברצונו רבויין תועלת אבל ליכא למימר דברייתא בתרייתא נמי פליגא אקמייתא בטל שהרי טל דבר המתבקש לעולם הוא ולפיכך הנהיגו להזכיר בתפלה טל ורוחות על הדרך שכתבתי ולא הנהיגו להזכיר עבים:..

בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירים אותו

רא"ש מסכת תענית פרק א סימן א

[דף ג ע"א] גמ' תנא בטל וברוחות לא החמירו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא א"ר חנינא לפי שאין נעצין [דף ג ע"ב]

א"ר חנינא (העובר לפני התיבה) בימות החמה ואומר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו ויחזור לראש הברכה. ואם סיים הברכה יחזור לראש התפלה דשלוש ראשונות אחת הן.

בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו.

כתב רבינו אבי"ה ז"ל דאין צריך לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח מוריד הגשם מכלכל. ולא דמי לאומר מוריד הגשם דחוזר לראש הברכה דהתם אם היה חוזר למכלכל חיים לא היה מבטל מה שהזכיר שלא כדין אלא חוזר לראש הברכה ואינו מזכיר

ול' נראה דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו אם סיים כל הברכה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה אומר במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום להזכרה בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו העולם לאומרה לפני מכלכל חיים לפי

שהגשמים כלכלה ופרנסה. אבל אם לא אמרה לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה

כתב רבינו אבי"ה ז"ל שאם סיים ברכת מחיה המתים ולא הזכיר ועדיין לא התחיל אתה קדוש אין צריך לחזור אלא יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם ומתחיל אתה קדוש. וכן בשאלה אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואומר תקע בשופר כדאמרינן פ' שלשה שאכלו (דף מט ב) טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל וכן בשבת וכן ב"ט. לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל

פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש. ירושלמי (הל"א) המתפלל ואינו יודע מה הזכיר א"ר יוחנן כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר וכן הדין נמי אחר שהפסיק ודאי הזכיר וחוזר. ההיא דירושלמי היה עומד בגשם והזכיר בטל וכו'. ודין טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים להיכן הוא חוזר כתבתי בברכות בפ' תפלת השחר (ס' יד):

היה עומד בגשם והזכיר טל

ירושלמי תענית א: א

רבי זעורה בשם רבי חנינה:
היה עומד בגשם והזכיר שלטל, אין מחזירין אותו. בטל והזכיר שלגשם, מחזירין אותו.
וקא תני: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, אם רצה להזכיר מזכיר?
לא דמי ההוא דמיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל.
בגשם והזכיר שלטל אין מחזירין אותו.
וקא תני: אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו?
בהוא דלא אדכר לא טל ולא מטר.

רי"ף תענית פרק א

{בבלי תענית ג ע"ב} אמר ר' חנינא בימות החמה אמר משיב הרוח אין [מחזירין] אותו [אמר מוריד הגשם מחזירין אותו] בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ולא עוד אלא [אפילו] אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו.
{ירושלמי תענית א:א (וירושלמי ברכות ה:ב)} ירושלמי אמר רבי זעירא בשם ר' חנינא היה עומד בגשם והזכיר של-טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של-גשם מחזירין אותו והוא תאנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר לא דמי ההוא דמיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל: בגשם והזכיר של-טל אין מחזירין אותו והוא תאני אם לא [שאל] בברכת השנים או שלא אמר גבורת גשמים בתחית המתים מחזירין אותו בהוא דלא אדכר לא טל ולא [מטר]:

בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו

תוספות תענית ג, ב

ובימות הגשמים .. לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו
אכן אם אמר מוריד הטל בימות הגשמים אין מחזירין ואם ספק אם הזכיר אם לאו אם אינו זכור (שלא)
[ש]אמר שום דבר בימות הגשמים כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הוא אומר ומחזירין מספק כל ל' יום וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים שאומרים מן הכסה עד יום הכפורים מספק מחזירין
ירושלמי בשם רבי חנינא היה שייך בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשמים מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר לא דמי ההוא דמצלי ומיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל
ומפרש רבינו נתנאל
טוב כשאינו מזכיר לא גשם ולא טל מכשהוא מזכיר גשם לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה
היה שייך בטל לא הזכיר לא טל ולא גשם אין מחזירין אותו והדין להפך במוריד הגשם דאמר בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין
בהוא דלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר

...

**ומשום הכי אמר הר"י בשם א"ז לעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים מוריד הטל דלעולם לא אתי
לידי ספק אמר ספק לא אמר**

והיכא דלא מזכיר בגבורות מזכיר בשומע תפלה דהכי קאמר בירושלמי ומה שאלה שהיא מדוחק אומר בש"ת הזכרה שהיא מרווח לא כ"ש וכי היכי דשואלין בש"ת הוא מזכיר בש"ת ואפילו הזכיר קודם שומע תפלה אינו אומר עד שיגיע לש"ת

והיכא דלא אמר בשומע תפלה אי נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לש"ת ואי לא חוזר לראש בין לא אמר מוריד הגשם ובין לא אמר ותן טל ומטר (ומחזירין) וכן הפסק והני מילי ביחיד אבל שליח צבור פסק רבינו יהודה דאין מחזירין לפי דאין מחזירין שליח צבור אלא משום ג' דברים מתחיית המתים ומבונה ירושלים ומברכת ולמלשינים משום דנראה ככופר שמעתי מפי רבי שלמה לא דמי מצלי ומיקל למאן דלא מצלי ולא מיקל פירוש מיקל כמו מקלל כלומר שאין מחזירין אם לא אמר ותן טל ומטר.

תוספות ברכות כט, ב ד"ה הא דאדכר

מיהו הירושלמי פליג אגמרא דידן בגבורות גשמים דהכא קתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ולא קאמר לאומרו בשומע תפלה ובירושלי קאמר אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה ודכוותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מזכיר בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מרווח לא כ"ש אלמא דבהדיא איתא התם דחוזר בגבורות גשמים לשומע תפלה ואפשר להיות שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום הקל וחומר כדאיתא בירושלמי והא דקתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו איירי שלא הזכיר כלל בשומע תפלה והא ליתא דהא במסקנא מוקי האי מימרא בנזכר קודם שומע תפלה משום פירכא דשאלה ובירושלמי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פי' בימות הקיץ ופריך והא תניא בטל וברוחות לא חיבו חכמים להזכיר והכי פריך כי היכי דאם לא הזכיר כלל מטל אינו עיכוב ואם היה רוצה להזכיר מזכיר ה"נ אם עמד בטל והזכיר של גשם אין לחוש דלא גרע מלא הזכיר טל כלל ומשני דלא דמי ההוא דמקל ומצלי לההוא דמצלי ולא מקל פי' מקלל כלומר אינו דומה כשעומד בטל והזכיר של גשם שהוא סימן קללה למי שאינו מזכיר כלל לא טל ולא גשם שאינו מקלל וכן הלכה למעשה שאם עומד בשל טל והזכיר של גשם דמחזירין אותו ואם לא הזכיר משניהם כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר בירושלמי קאי בגשם והזכיר בשל טל אין מחזירין אותו ופריך מהכא והתניא או שלא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני הא דאדכר הא דלא אדכר הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דהזכיר של טל ומטר ולא נהירא דפשיטא אם הזכיר שניהם דאין מחזירין אותו ואם לא הזכיר כלל פשיטא דמחזירין אותו אלא ודאי יש לפרש הא דאדכר טל הא דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר לפיכך מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אף בימות הגשמים אין מחזירין אותו **לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל מתוך שהם רגילים אם כן בימות הגשמים אם שכח מוריד הגשם אין מחזירין אותו.**

ר"ן על הרי"ף תענית א

היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים וכו'. **פירוש השתא מיהדר למיפוך ארישא** דאמר דהיה עומד בגשם והזכיר של טל דאין מחזירין אותו ואמאי והא לא הזכיר גשם ותניא דכל שלא אמר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני דההוא דוקא בדלא אדכר לא טל ולא מטר אבל זה כיון שהזכיר טל אף על פי דלא אמר גשם אין מחזירין אותו **ויש לתמוה על הרב אלפסי ז"ל למה כתב זה הירושלמי בהלכותיו דכי אמרי' בגמ' לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו מסתמא משמע דנקיט סירכיה דימות החמה ואדכר טל ולא מטר ואפ"ה אמר דמחזירין אותו ועוד דאם איתא להך סברא דירושלמי אדאשמעינן רבי חנינא בגמ' דילן לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לישמעינן רבותא טפי דלא אמר מוריד הגשם אין מחזירין אותו כיון דאמר ומוריד הטל ועוד דכיון דהא דירושלמי והא דגמ' דילן משמיה דר' חנינא אמרוה אם איתא דס"ל לתלמודא דידן הכי הוה ליה לתלמודא לאיתויי הכא דאלו מאי דאמרי' בגמרא דילן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו לא קמ"ל מידי דברייטא שלימה היא ולפיכך כתב הרב"ד ז"ל אילו הסכים התלמוד שלנו עם הירושלמי לא היה מניחו זה מי שסדר הברייתא שלנו ועכשיו שכתבו ה"ר הגאון רבי יצחק ז"ל אין בידינו לדחותו ומיהו כתב הרמב"ן ז"ל דהבו דלא לוסיף עלה דבהזכרה הוא דאיתמר ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שבח והודאה [בזכירת טל] במה שאינו נעצר כמו שיש במה שהוא נעצר לפיכך**

הזכרת [טל] רצוי גבורת גשמים עומדת במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שתהא שאלת מה שאינו צריך לשאול עולה לו במקום מה שצריך לשאול הא ודאי ליתא:

בית יוסף אורח חיים קי"ד:ה'

(יא) ומה שכתב וה"מ שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו הרי"ף הביא שם ירושלמי ... ואע"פ שהר"ן תמה על הרי"ף שפסק כירושלמי הזה דמשמע דתלמודא דידן פליג עליה וכתב שגם הראב"ד היה חוכך בו כבר כתב בשם הראב"ד שכיון שהגאון רבי יצחק כתבו אין בידינו לדחותו וגם מתוך מ"ש שם הרמב"ן משמע שגם הוא פוסק כן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה"ת ותמיהא לי כיון דתנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם וצ"ל שכיון שבגבורות אין אנו שואלים אלא מזכירים לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו מ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אע"פ שמתוך שאינו נעצר א"צ להתפלל עליו מאחר ששיבח מיהא בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שיבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו:

בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן יד

עוד כתב שם בירושלמי א"ר זירא בשם רבי חנינא היה עומד בטל והזכיר גשם מחזירין אותו בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבוהו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר

וקס"ד דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל אלא לפי שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתם לההוא דלא מצלי ולא מיקל פירוש שלא אמר לא טל ולא מטר

ותו פריך בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים ולא הזכיר בברכת המתים מחזירין אותו בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו כל זה בהזכרת גבורות גשמים והא דקאמר מטר לאו דוקא דהוה ליה למימר ולא גשם אבל לענין שאלה שהוא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו:

ר"ן (על הרי"ף) תענית א, א - ב

ירושלמי רבי זעירא בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והא דתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר. **פי' אסיפא פריך** דקס"ד דמקשה דמשום הכי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו לפי שלא הזכיר של טל ומשום הכי פריך עלה מדתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו' ופריך לא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר מקלל שהגשמים סימן קללה הן בימות החמה לההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר דלא מצלי שאינו מזכיר טל ואינו מקלל ג"כ בהזכרת גשם א"נ אפשר שיהא פי' מיקל מקלקל ולפי זה קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקלל אבל הרמב"ן ז"ל אומר שאין פי' הירושלמי ברור בכך שאלו היה המתרחץ בא לתרחץ ולומר דלאו משום דלא אידכר טל מחזירין אותו אלא משום דאדכר גשם ואפי' כשהזכיר טל וגשם קאמר דמחזירין אותו לא היה נופל על זה לשון לא דמי אלא כך היה ראוי לומר טעמיה דר' חנינא משום דמיקל ולפיכך אמר שאלולי שהרב אלפסי ז"ל פסק בהלכותיו זה הירושלמי היה נראה שדעת המתרחץ נוטה לדעת המקשה דמש"ה מחזירין אותו לפי שלא הזכיר טל שאלו הזכיר טל ומטר בימות החמה אין מחזירין אותו

אבל מפני שהזכיר מטר ולא טל מחזירין אותו ואף על פי שלא חייבו חכמים להזכיר בטל דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר שנזדקקו לשאול ומיקל ומזלזל בטל שהוא שואל גשם שאינו צריך לו וטל אינו שואל לההוא [דלא] מצלי ולא מיקל כלומר שאינו שואל כלל לא טל ולא מטר שאין זה מזלזל ומיקל בטל ובמטר אלא שאינו מזכירו ולא ס"ל לבני מערבא שאם אמר מפריח הטל שאין מחזירין אותו אלא כיון שהוא מזלזל ומיקל בו מחזירין אותו ולשון מיקל נמי לשון קולא משמע ולא לשון קללה ועוד שהגשמים בימות החמה אין סימן קללה אלא בשלא ירדו גשמים קודם לכן הא בשירדו סימן ברכה הם דגרסינן בירושלמי עלה דמתני' דתנן יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם א"ר יוסי בר' אבין הדא דאיתמר בשלא ירדו גשמים מכבר אבל ירדו [דף א עמוד ב] גשמים [מכבר] סימן ברכה הם וכתבו הרב אלפסי ז"ל בסוף פירקין הלכך משמע דכי אמר לההוא דמצלי ומיקל היינו משום שהיקל בטל שלא הזכירו והזכיר גשם ולפי זה ליתיה להאי ירושלמי שאין לך מזלזל בטל יותר ממי שאומר בו מפריח הטל ואפ"ה אמרינן בגמרא דילן דאין מחזירין אותו והוא ז"ל נדחק לפרש ולומר כדי לקיים הירושלמי שיותר הוא מזלזל בטל מי שאינו מזכירו ומזכיר גשם ממי שאומר מפריח הטל וגם הוא ז"ל כתב שאין זה נכון ולפיכך נ"ל דמיקל לשון קללה הוא והאי דקאמר לא דמי דמצלי ומיקל ולא אמר דטעמיה דר' חנינא משום דמיקל היינו משום דמתרץ גופי' ס"ל דמשום שלא הזכיר טל והזכיר גשם הוא דמחזירין אותו אבל הזכיר שניהם אין מחזירין אותו שאין הגשמי' בימות החמה קללה גמורה מן הטעם שכתבתי אדרבה ברוב השנים סימן ברכה הם ומיהו כשהניח להזכיר טל שהוא דבר המתבקש לעולם והזכיר גשם שהוא לפעמים סימן קללה אחר שיצא ניסן והכתוב מזכירו לקללה הלא קציר חטים וגו' מחזירין אותו ונמצאת אומר לפי זה דכי אמרינן דבימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו דוקא בשלא הזכיר טל אלא [סירכא] דימות הגשמים נקט כפשטא דמילתא אבל הזכיר טל וגשם אין מחזירין אותו:

היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים וכו'. פירוש השתא מיהדר למיפרך ארישא דאמר דהיה עומד בגשם והזכיר של טל דאין מחזירין אותו ואמאי והא לא הזכיר גשם ותניא דכל שלא אמר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני דההוא דוקא בדלא אדכר לא טל ולא מטר אבל זה כיון שהזכיר טל אף על פי דלא אמר גשם אין מחזירין אותו ויש לתמוה על הרב אלפסי ז"ל למה כתב זה הירושלמי בהלכותיו דכי אמרי' בגמ' לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ומסתמא משמע דנקיט סירכיה דימות החמה ואדכר טל ולא מטר ואפ"ה אמר דמחזירין אותו ועוד דאם איתא להך סברא דירושלמי אדאשמועינן רבי חנינא בגמ' דילן לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לישמעין רבותא טפי דלא אמר מוריד הגשם אין מחזירין אותו כיון דאמר ומוריד הטל ועוד דכיון דהא דירושלמי והא דגמ' דילן משמיה דר' חנינא אמרוה אם איתא דס"ל לתלמודא דידן הכי הוה ליה לתלמודא לאיתויי הכא דאלו מאי דאמרי' בגמרא דילן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו לא קמ"ל מידי דבריייתא שלימה היא ולפיכך כתב הרב"ד ז"ל אילו הסכים התלמוד שלנו עם הירושלמי לא היה מניחו זה מי שסדר הברייתא שלנו ועכשיו שכתבו ה"ר הגאון רבי יצחק ז"ל אין בידינו לדחותו ומיהו כתב הרמב"ן ז"ל דהבו דלא לוסף עלה דבהזכרה הוא דאיתמר ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שבח והודאה [בזכירת טל] במה שאינו נעצר כמו שיש במה שהוא נעצר לפיכך הזכרת [טל] רצוי גבורת גשמים עומדת במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שתהא שאלת מה שאינו צריך לשאול עולה לו במקום מה שצריך לשאול הא ודאי ליתא:

שולחן ערוך אורח חיים קי"ד:ג'

- (ג) אם אמר משיב הרוח {בימות החמה}, או לא אמרו בימות הגשמים, אין מחזירין אותו; וכן בטל, אם הזכירו בימות הגשמים, או לא הזכירו בימות החמה, אין מחזירין אותו. {הגה: ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו' (טור). יש אומרים ששליח צבור פוסק להזכיר בתפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין עד מנחה, ששמעו כבר משליח צבור שפסק בתפלת המוסף, וכן נוהגין.}
- (ד) אם אמר מוריד הגשם בימות החמה, מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה; ואם סיים הברכה, חוזר לראש התפלה. ואפלו במקום שצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל, מחזירין אותו. [וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו (בית יוסף בשם הרמב"ם והרא"ש והטור).]
- (ה) בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם, מחזירין אותו; והני מלי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו.

(ו) בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים שְׂמַחְזִירִין אוֹתוֹ כְּשֶׁלֹּא אָמַר בִּימֹת הַגְּשָׁמִים מוֹרִיד הַגְּשָׁם, הִינּוּ כְּשֵׁסִים כָּל הַבְּרָכָה וְהַתְּחִיל בְּרָכָה שְׂאֲחֲרִיהָ, וְאִז חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה; אֲבָל אִם נִזְכַּר קִדְּם שְׁסִים הַבְּרָכָה, יֹאמַר בְּמָקוֹם שְׂנִזְכַּר; וְאִפְלוּ אִם סִים הַבְּרָכָה, וְנִזְכַּר קִדְּם שְׂהַתְּחִיל אֶתָּה קְדוּשׁ, אֵין צָרִיךְ לְהַחְזִיר, אֶלֶּא אוֹמֵר: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגְּשָׁם, בְּלֹא חֲתִימָה. {הַגָּה: שְׁלֹשָׁה בְּרָכוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת חְשׁוּבוֹת כְּאַחַת, וּבְכָל מְקוֹם שְׂטַעָה בָּהֶם, חוֹזֵר לְרֹאשׁ, בֵּין שְׂהוּא יְחִיד בֵּין שְׂהוּא צְבוּר (טור).}